

zvernennia: 10.10.2019).

7. Statistics of UNCTAD. URL: [http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/World-Investment-Report-\(WIR\)-Annex-Tables.aspx](http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/World-Investment-Report-(WIR)-Annex-Tables.aspx) (data zvernennia: 10.10.2019).

8. Insurance regulation for sustainable development. URL: <http://www.cisl.cam.ac.uk/publications/publication-pdfs/insurance-regulation-report.pdf> (data zvernennia: 10.10.2019).

9. The Role of Government Regulation and Leadership in Increasing Sustainability. URL: <http://patimes.org/role-government-regulation-leadership-increasing-sustainability/> (data

zvernennia: 10.10.2019).

10. Sitsinskyi A. S. Istorychna naukova dumka shchodo sutnosti upravlinskoï diialnosti v orhanakh derzhavnoi vlady. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser. Derzhavne upravlinnia*. 2009. № 1. S. 38–44.

11. Sazonets I. L. Vplyv derzhavnoi polityky vysokotekhnolohichnoho rozvytku na natsionalnu ta viiskovu bezpeku Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomichni nauky*. 2016. Vyp. 1(73). S. 120–126.

УДК 338.24:346.7

<https://doi.org/10.31713/st3-4201916>

JEL L 83, R 58, Z 10

Джинджоян В. В.,

к.е.н., доцент

завідувач кафедри економіки та менеджменту туристичної діяльності
Дніпровського гуманітарного університету, м. Дніпро

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ «КОНЦЕПЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В
УКРАЇНІ НА ПЕРІОД ДО 2030 РОКУ»**

Dzhyndzhoian V. V.,

PhD in Economics, Associate Professor

Head of the Department of Tourism Economics and Management

Dnipro Humanities University, Dnipro

**IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLES OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY OF TOURISM
ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF «CONCEPTS OF IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN
THE FIELD OF PROMOTING THE DEVELOPMENT OF SOCIALLY RESPONSIBLE BUSINESS IN
UKRAINE FOR THE PERIOD UP TO 2030»**

В статті досліджено реалізацію принципів корпоративної соціальної відповідальності туристичних підприємств в контексті «Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року». Визначено напрями та принципи імплементації складових соціальної відповідальності в Україні та їх запровадження в діяльності туристичних підприємств

The article explores the implementation of the principles of corporate social responsibility of tourism enterprises in the context of the «Concept of implementation of state

policy in the field of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030». The directions and principles of implementation of social responsibility components in Ukraine and their implementation in the activity of tourism enterprises are defined

Ключові слова: принципи, корпоративна, соціальна, відповідальність, концепція, державна політика

Keywords: principles, corporate, social, responsibility, concept, state politics

Постановка проблеми. Проводячи дослідження напрямків розвитку корпоративної соціальної відповідальності туристичних підприємств, необхідно визначити, що ця діяльність базується на основних загальновідомих підходах. Одним з головних підходів є досягнення економікою необхідного масштабу та визначених показників. Такий підхід визначається більш конкретними економічними макропоказниками. Одним з таких показників є рівень макроекономічної стабільності. Без досягнення макроекономічної стабільності по-перше не будуть вирішені ключові проблеми соціального та економічного забезпечення широких верств населення і інструмент КСВ відповідно не буде ефективним, а по-друге, діяльність підприємств буде недостатньо ефективною і виділення коштів на реалізацію великих соціальних програм буде неможливим. Ще одним показником є ефективність діяльності державних і приватних інституцій. Взаємодія з державними органами влади, спадкоємність влади, стабільне законодавство є також важливими чинниками проведення великих соціальних програм та розвитку такого процесу як соціальне інвестування. Ефективність та розмір ринку товарів та праці, як важлива передумова розвитку КСВ з однієї сторони, зумовлює наявність достатньої купівельної спроможності населення та відповідно, можливість споживання туристичних послуг, а з іншої – створює конкурентні передумови розвитку

туристичних послуг та основи для підвищення якості цих послуг за доступною ціною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, що досліджували проблеми соціальної діяльності підприємств, зокрема і в сфері туризму слід визначити таких як: Бойко М.Г. [4], Притула М.Ю. [1], Погуда Н. В. [2], Грищенко О.Ф. [5], Розметова О.Г. [6], Сазонець І.Л. [7; 8]. Ці автори поєднували в своїх працях дослідження корпоративної соціальної відповідальності і діяльності туристичних підприємств, але в основному ці дослідження стосувалися складової, що стосується «зеленого» туризму. В своїй роботі ми хочемо більш комплексно розкрити цю тему та ув'язати її з державною програмою.

Мета статті. Основною метою статті є визначення напрямів реалізації принципів корпоративної соціальної відповідальності туристичних підприємств в контексті «Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року» з орієнтацією загальноновизнаних принципів КСВ в Україні та короткостроковими та довгостроковими завданнями Концепції.

Виклад основного матеріалу. На формування системи КСВ в країні впливають показники синтетичного характеру такі як: рівень розвитку фондового ринку, якість інфраструктури, рівень розвитку бізнесу,

інноваційний та технологічний розвиток в Україні подана на рисунку [1, с. 38-45].
 країни. Система складових та принципів КСВ

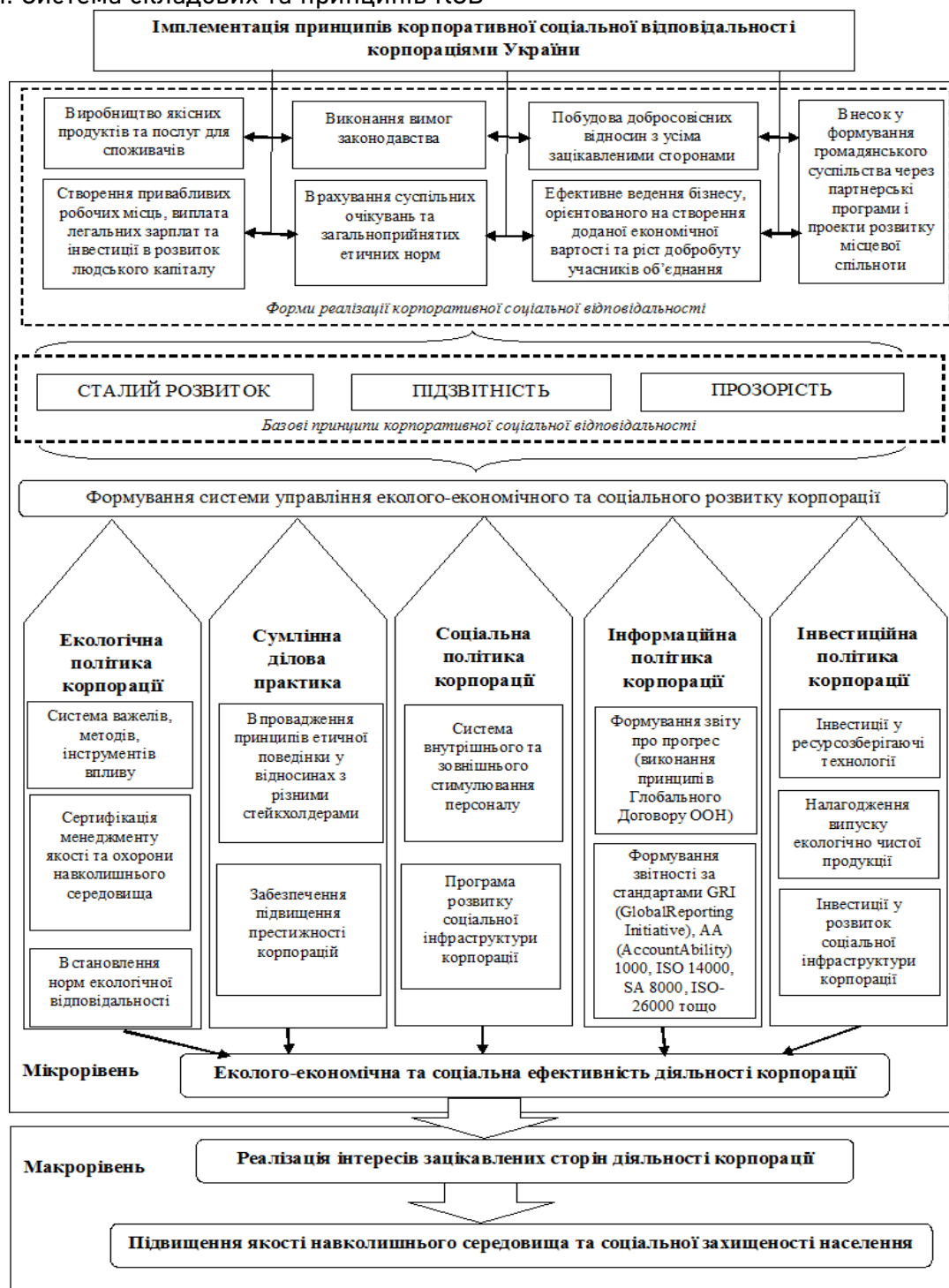

Рисунок. Імплементация принципів і складових КСВ в Україні

Основними принципами КСВ в Україні, дотримання законів, діалог зі стейкхолдерами, дотримання міжнародних підзвітність, прозорість, етична поведінка, норм поведінки в бізнесі, дотримання прав

людини. Реалізація цих принципів впливає на велику кількість сфер соціально-економічної діяльності підприємств, серед яких основними є: корпоративне управління, дотримання прав людини, ефективні трудові відносини, сумлінна ділова практика, екологічні практики, відносини із споживачами, розвиток і підтримка громад.

Діяльність туристичних підприємств в сфері корпоративної соціальної відповідальності в Україні узгоджується з основними напрямками, що запропоновані ООН. Зокрема, напрями корпоративної соціальної відповідальності прописані в Глобальному договорі ООН. Ці напрями реалізуються 10 прагненнями рекомендаційного характеру:

1) підтримка та повага до прав людини у сфері їхнього впливу на основі міжнародних принципів;

2) гарантії того, що організації не будуть підтримувати порушення прав людини;

3) сприяння свободі асоціацій та визнання права на ефективні загальні переговори;

4) скасування будь-якої обов'язкової або примусової праці;

5) скасування дитячої праці;

6) скасування дискримінації щодо зайнятості та професії;

7) сприяння програмам профілактики, що забезпечують охорону навколишнього середовища;

8) вжиття ініціатив для сприяння підвищенню екологічної відповідальності;

9) розвиток екологічно чистих технологій і зростаюча поширеність;

10) боротьба з усіма формами корупції [2].

Прагнення ООН рекомендаційного характеру було закріплено в нормативних документах Уряду України. Одним з головних документів, що було розроблено в цій сфері є «Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період

до 2030 року», яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р [3].

В поданій Концепції основними напрямками розвитку соціально відповідального бізнесу, що реалізуються суб'єктами господарської діяльності, в тому числі туристичними підприємствами на добровільних засадах у сфері охорони навколишнього природного середовища є:

- впровадження інноваційних екологічно безпечних та енергоефективних технологій;

- запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовище;

- утилізація відходів [3].

Ми вже аналізували міжнародні програми сталого розвитку та ініціативи UNWTO з питань збереження довкілля та розвитку «зеленого» туризму, що налає можливість повну тотожність розвитку напрямів туристичних підприємств та загальних підходів розвитку КСВ в країні. Туристичні підприємства України, як і всесвітньо відомі транснаціональні туристичні корпорації з метою реалізації соціальних програм, програм сталого розвитку повинні приєднуватися до глобальних соціальних ініціатив. Серед таких ініціатив основними є ініціативи UNWTO, зокрема: «Біорізноманіття», «Заходи в сфері протидії зміні клімату», «Глобальна ініціатива туризму», «Енергоефективні рішення в готелях», «Єдина планета», «Ефективність ресурсів у туризмі», «Малі острові, що розвиваються», «Сприяння подорожам».

Соціально-економічні передумови розвитку туристичної діяльності чітко позиціонується у Порядку денному ООН на 2030 рік. Саме тому «Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року» розроблена на вказаний термін та гармонізується за своїми показниками із документами ООН. Однак для виконання

цього порядку денного необхідні чіткі рамки реалізації, адекватне фінансування та інвестиції в технології, інфраструктуру та людські ресурси. Саме тому така організація як UNWTO розробила та втілює в життя програми, що пов'язані із соціальним розвитком та намагається повернути туристичні підприємства до виконання цих локальних програм.

В поданій Концепції основними напрямками розвитку соціально відповідального бізнесу, що реалізуються суб'єктами господарської діяльності, в тому числі туристичними підприємствами на добровільних засадах у сфері зайнятості населення є:

- розроблення стратегій соціальної відповідальності суб'єктів господарської діяльності з урахуванням інтересів громади і суспільства;

- створення нових робочих місць;

- публікація звітів про управління;

- здійснення благодійних заходів, спрямованих на підтримку соціально незахищених верств населення;

- співпраця із суб'єктами освітньої діяльності з метою підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників, підвищення рівня професійної підготовки здобувачів освіти, сприяння навчанню протягом життя та підтримка обдарованої молоді;

- щорічне оприлюднення публічного звіту, що містить інформацію про здійснення суб'єктами господарської діяльності заходів із запровадження стандартів ведення соціально відповідального бізнесу [3].

У відповідності до представлених напрямів видами туристичної діяльності, що реалізують соціальну відповідальність туристичних підприємств є наступні: участь туристичних підприємств у розвитку туристичних програм у регіонах, що спрямовані на висвітлення культурної, історичної спадщини унікальних пам'яток природи в даній місцевості, економічний

розвиток, прозорість діяльності та створення нових робочих місць на основі зростання головних офісів та відкриття філій, здійснення благодійних заходів, спрямованих на підтримку соціально незахищених верств населення, розвиток програм освітнього туризму, як короткотермінових – курсів іноземної мови, ознайомчих, так і довготермінових, здійснення заходів бізнес туризму, корпоративного навчання, тренінгів, семінарів.

В поданій Концепції основними напрямками розвитку соціально відповідального бізнесу, що реалізуються суб'єктами господарської діяльності, в тому числі туристичними підприємствами на добровільних засадах у сфері розвитку трудових відносин є:

- налагодження діалогу з профспілковими організаціями, сприяння укладенню колективних договорів;

- забезпечення об'єктивності оцінки професійних якостей і розміру винагороди за добросовісне та результативне виконання професійних обов'язків працівників;

- створення можливостей для забезпечення зайнятості молоді та полегшення доступу працівників до здобуття освіти;

- створення безпечних та ергономічних умов праці, проведення оздоровчих та культурних заходів;

- впровадження сучасних систем управління безпекою та гігієною праці;

- формування переліку соціальних гарантій, зокрема щодо медичного страхування працівників з метою стимулювання трудової активності;

- сприяння працевлаштуванню працівників суб'єкта господарської діяльності, звільнених внаслідок реорганізації;

- формування корпоративної культури [3].

У відповідності до представлених

напрямів видами туристичної діяльності, що реалізують соціальну відповідальність туристичних підприємств є наступні: участь туристичних підприємств у профспілкових об'єднаннях та створення власних профспілок, ефективні методи оцінки праці працівників, формування системи соціальних, компенсаційних пакетів працівникам підприємства. Такі соціальні пакети можуть містити в собі: медичне страхування, страхування для членів сім'ї, оплату мобільного зв'язку, оплату проїзду/бензину, службову техніку/апаратуру, надання додаткової оплачуваної відпустки, навчання в корпоративному університеті, компенсацію транспортних витрат, відвідування спортзалу/басейну, подорож по країні та/або за кордон, надання оздоровчо-курортних путівок з частковою оплатою, надання путівок до літніх оздоровчих таборів з частковою оплатою, організацію заходів для дітей співробітників, допомога на лікування. Таким чином туристичні підприємства повною мірою зможуть стати учасниками проектів корпоративної соціальної відповідальності до 2030 року.

Проводячи виявлення розвитку КСВ безпосередньо в туристичних організаціях, необхідно визначити, що за думкою окремих авторів формування соціально відповідального туристичного бізнесу передбачає реалізацію таких основних напрямів:

- забезпечення можливостей по задоволенню потреб споживачів;
- ефективний розвиток і взаємозв'язок закону та інформації у формуванні системи туристичного бізнесу;
- підвищення якості правової і інформаційної культури суспільства;
- стабільний соціально-економічний розвиток країни, що ґрунтується на пріоритетах нормативно-правової бази, попередження політичних, природних і техногенних кризових явищ;

- створення нових моделей виробництва для туризму, раціоналізація структури особистої мотивації та споживання [4].

Отже, концепція соціальної відповідальності бізнесу взаємопов'язана з концепцією сталого розвитку туризму і визнається одним з інструментів її реалізації.

Корпоративна соціальна відповідальність детально викладена в основних положеннях Мережі Глобального Договору ООН, які забезпечують напрямки, які використовуються для управління організацією, що належить до мережі. Ці напрями реалізуються 10 прагненнями рекомендаційного характеру [2]. Важливими ці напрями є і для туристичних підприємств.

1) підтримка та повага до прав людини у сфері їхнього впливу на основі міжнародних принципів. Для туристичних підприємств цей напрям є особливо важливим у зв'язку з інтернаціональним характером їх діяльності, діловими, бізнес-відносинами з колегами практично в усіх куточках планети. Крім того, туристична діяльність повинна забезпечувати повагу до клієнтів туристичних компаній – відпочиваючих в усіх країнах не залежно від системи державного управління країн – реципієнтів, релігійних переконань місцевих жителів, побутових звичок та гендерних норм;

2) гарантії того, що організації не будуть підтримувати порушення прав людини. Звісно, що порушення прав людини для клієнтів туристичних підприємств є неприпустимим і може значно вплинути на репутацію фірми і відповідно, фінансові результати її діяльності. Для клієнтів туристичних підприємств прописуються процедури та правила в туристичних угодах, правилах проживання в готелях, правилах поведінки на пляжах, туристичних об'єктах, поведінки в літаках, потягах, які не впливають на їх права. Якщо існують правила і процедури, які ущемляють права

туристів, то туристичні підприємства повинні уникати співпраці з установами, що встановлюють такі правила. В діловій практиці функціонування туристичних підприємств виникають спірні питання щодо відносин адміністрації та членів трудового колективу. Такі взаємовідносини повинні вирішуватися в межах чинного законодавства;

3) сприяння свободі асоціацій та визнання права на ефективні загальні переговори. Цей напрям корпоративної соціальної відповідальності Глобального договору ООН активно реалізується туристичними підприємствами України. Туристичні підприємства України є членами багатьох національних та міжнародних туристичних об'єднань. Саме в сфері соціальної діяльності, соціального туризму працюють такі організації як: Всесвітня асоціація з питань дозвілля і відпочинку (World Leisure and Recreation Association – WLRA), Міжнародна асоціація «Скал Клубс» (Association Internationale des «SKAAL CLUBS» – AISC), Міжнародна федерація організацій соціального туризму (International Federation of Popular Travel Organization – IFPTO), Міжнародна федерація працівників транспорту (International Transport Workers Federation – ITF), Міжнародна федерація соціального туризму (Federation Internationale du Tourisme Social – FITS), Міжнародна федерація туристичних асоціацій залізничників (Federation Internationale Des Associations Touristiques de Cheminots – FIATC), Міжнародне бюро із соціального туризму (Bureau International du Tourisme Social – BITS), Міжнародний союз асоціацій з туризму і культурних зв'язків поштових і телекомунікаційних служб (Union Internationale des Organismes Touristiques et Culturels des Postes et des Telecommunications UTCPTT). Співпрацюють туристичні підприємства з міжнародними організаціями та об'єднаннями в таких сферах як: авіап перевезення, страхування, розміщення,

молодіжний, студентський туризм та обмін, регіональні туристичні організації, асоціації органів управління туристичною діяльністю та ін.;

4) скасування будь-якої обов'язкової або примусової праці. У зв'язку з особливістю своєї діяльності, яка потребує кваліфікованих фахівців, розширенні міжнародні зв'язків, знання іноземних мов, на туристичних підприємствах не відзначаються випадків примусової праці. Безумовно, на передодні туристичного сезону попит на тури зростає, а відповідно зростають і обсяги роботи, однак, туристичні підприємства працюють в межах трудового законодавства;

5) скасування дитячої праці. Дитяча праця є притаманною для виробничого процесу в легкій, переробній промисловості, тіншовій економіці і значною мірою використовується ще в країнах Центральної та Південної Америки, Африки, Східно-Південної Азії. За характером своєї діяльності туристичні підприємства не можуть використовувати дитячу працю. Крім того, основні туристичні підприємства працюють в інституційно розвинутих країнах світу і клієнти компаній не будуть звертатися за послугами в такі компанії. Безумовно, непоодинокими є випадки, коли в готелях в країнах названих регіонів використовується дитяча праця. Туристичні підприємства повинні уникати таких ситуацій різними шляхами;

6) скасування дискримінації щодо зайнятості та професії. Дискримінації щодо зайнятості та професії є однією з негативних характеристики світового ринку праці і проблемою, яку вирішують всі країни. Підприємства України, в тому числі і туристичні підтримують Директиву 2000/78/ЄС щодо протидії дискримінації у сфері зайнятості та професійної діяльності. Усунення такої дискримінації стосується у відповідності до Директиви усіх осіб приватного та публічного секторів, у т. ч.

державних органів. Підставами для дискримінації вважаються релігії чи віросповідання, обмеженні фізичні можливості, вік, сексуальна орієнтація. Права людей не повинні підлягати дискримінації в таких сферах як працевлаштування, професійне навчання, умови праці, членство в організаціях працівників і роботодавців;

7) сприяння програмам профілактики, що забезпечують охорону навколишнього середовища. Туристичні підприємства, як відомо активно заохочуються до програм охорони навколишнього середовища Серед ініціатив охорони навколишнього середовища за інформацією Грищенко О.Ф. ми можемо виявити такі як: очищення від забруднення або підтримання чистоти на певних територіях; охорона та захист флори та фауни; використання органічних, біорозкладних та/або перероблених матеріалів, які необхідні у процесі надання туристичної послуги; використання екологічно чистої енергії (таких як вітер, геотермальні джерела, сонячне світло тощо), технологій очищення і відновлення ресурсів; скорочення відходів виробництва (як енергії, так і матеріалів) та максимально непомітна інтеграція туристичного об'єкта у навколишнє середовище (наприклад, еко-дружні будівлі); використання екологічно чистих об'єктів та методів, в тому числі користування еко-транспорт (електромобілями, велосипедами), застосування натуральних та безпечних для навколишнього середовища чистячих і миючих засобів, підтримка та розвиток органічного сільського господарства; навчання суспільства принципам та ідеям свідомого та еко-дружного туризму [5].

8) вжиття ініціатив для сприяння підвищенню екологічної відповідальності. Екологічна відповідальність є важливою частиною реалізації програм з

корпоративної соціальної відповідальності. Важливою складовою практичної діяльності в сфері екологічної відповідальності корпорацій є підготовка не фінансових корпораціями в сфері екологічної відповідальності за міжнародними стандартами. Такі звіти в нашій країні готують як правило іноземні корпорації (філії іноземних корпорацій), або підприємства, що працюють на світових ринках. В зв'язку з тим, що практично всі туристичні підприємства працюють на світових ринках послуг, підготовка таких не фінансових звітів в сфері корпоративної соціальної відповідальності та екологічної відповідальності корпорацій є для них усталеною практикою;

9) розвиток екологічно чистих технологій і зростаюча поширеність. Однією з організацій, які розгортають масштабні програми із впровадження екологічно чистих технологій є UNWTO. Туристичні підприємства України, як і всесвітньо відомі транснаціональні туристичні корпорації з метою реалізації соціальних програм, програм сталого розвитку повинні приєднуватися до глобальних соціальних ініціатив. Серед таких ініціатив основними є ініціативи UNWTO, зокрема: «Біорізноманіття», «Заходи в сфері протидії зміні клімату», «Глобальна ініціатива туризму», «Енергоефективні рішення в готелях», «Єдина планета», «Ефективність ресурсів у туризмі», «Малі острові, що розвиваються», «Сприяння подорожам».

У відповідності до Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року (таблиця) та проведених власних досліджень, необхідно визначити пріоритетними завданнями в сфері розвитку корпоративної соціальної відповідальності туристичних підприємств України наступні:

Таблиця 1

Порівняльна характеристика напрямів КСВ в Концепції та в діяльності туристичних підприємств

Короткострокові завдання Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року	Довгострокові завдання Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року	Напрями корпоративної соціальної відповідальності туристичних підприємств, що запропоновані в процесі проведення досліджень [6]
<p>Створення сприятливих правових, фінансових та організаційних умов для розвитку соціально відповідального бізнесу;</p> <p>створення нових робочих місць, зокрема для внутрішньо переміщених осіб та осіб з інвалідністю;</p> <p>створення безпечних та здорових умов праці, зниження рівнів виробничого травматизму та професійної захворюваності;</p> <p>забезпечення рівних можливостей для працівників у вирішенні питань працевлаштування без дискримінації за ознакою статі;</p> <p>зменшення рівня забруднення стічних вод; відновлення земель для органічного виробництва;</p> <p>забезпечення відкритості та доступності інформації про діяльність суб'єкта господарської діяльності; збільшення кількості добровільних публічних звітів (інтегрованих та/або нефінансових) суб'єктів господарської діяльності, що містять інформацію про здійснення суб'єктами господарської діяльності заходів із впровадження стандартів ведення соціально відповідального бізнесу;</p> <p>зменшення проявів корупції;</p>	<p>Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави, досягнення цільових показників Цілей сталого розвитку для України;</p> <p>забезпечення розвитку соціально відповідального бізнесу як пріоритету державної політики;</p> <p>підвищення рівня конкурентоспроможності держави і макроекономічних показників;</p> <p>збільшення обсягу ринків товарів та послуг; зростання рівня оплати праці та зайнятості населення;</p> <p>підвищення ділової репутації бізнесу; покращення якості дорожньої інфраструктури;</p> <p>забезпечення інноваційного та технологічного розвитку;</p> <p>підвищення якості людського капіталу;</p> <p>забезпечення раціонального використання природних ресурсів, зниження рівня енергоспоживання та зменшення обсягу викидів, зниження впливу виробничої діяльності на навколишнє природне середовище та збереження біорізноманіття, що досягається шляхом здійснення суб'єктами господарської діяльності</p>	<p>В межах внутрішньої корпоративної соціальної відповідальності туристичного підприємства доцільно формувати програми «внутрішніх» інвестицій, які спрямовані на:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розвиток персоналу, підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників; • формування корпоративної культури; • рекреація та оздоровлення працівників та членів їх сімей; • додаткове медичне та соціальне страхування співробітників і членів їх сімей; • залучення та підтримка молоді, в тому числі і в освітніх програмах; • спортивні програми; • надання матеріальної допомоги. <p>Крім того, внутрішня корпоративна соціальна відповідальність туристичного підприємства може включати:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Роботу зі створення умов безпеки праці персоналу. 2. Забезпечення стабільності заробітної плати, а також індексацію в умовах інфляції. 3. Підтримання соціально значимої заробітної плати. 4. Надання допомоги працівникам у критичних ситуаціях, підтримка ветеранів праці, що вийшли на пенсію. 5. Гідне ставлення до працівників (повага до особистості, відсутність расової, релігійної,

<p>поширення кращого досвіду соціально відповідального бізнесу щодо етичної та добросесної поведінки; покращення якості товарів і послуг; зменшення шкоди для здоров'я або навколишнього природного середовища, що виникає в результаті споживання та/або утилізації товарів низької якості; розвиток інноваційної діяльності; створення та функціонування індустриальних (промислових) парків; посилення співпраці з центральними та місцевими органами виконавчої влади щодо розслідувань стосовно порушення конкуренції; зменшення випадків порушення антимонопольного законодавства; зменшення кількості позовів щодо неправильного нарахування сум податків; збільшення кількості суб'єктів господарської діяльності, що розробляють і реалізують власні стратегії розвитку і діяльності та проекти соціальної відповідальності; забезпечення інтеграції вітчизняних фахівців з питань розвитку соціально відповідального бізнесу до європейського та світового фахового середовища.</p>	<p>екологічних інновацій та створення системи екологічного менеджменту; покращення репутації вітчизняного бізнесу як соціально відповідального; запровадження єдиного підходу до сприйняття розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні всіма групами заінтересованих осіб; сприяння розвитку системи публічного звітування з метою підвищення рівня поінформованості суспільства щодо провадження суб'єктами господарської діяльності соціально відповідальної діяльності; активізація інвестиційних та інноваційних процесів; підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди шляхом дотримання міжнародних стандартів з ведення соціально відповідального бізнесу вітчизняними суб'єктами господарської діяльності; збільшення обсягу залучених іноземних інвестицій у вітчизняну економіку.</p>	<p>політичної та гендерної дискримінації). Зовнішня корпоративна соціальна політика туристичного підприємства може бути спрямована на:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Спонсорство і корпоративну благодійність. 2. Сприяння охороні навколишнього середовища (використання екологічно орієнтованих технологій). 3. Взаємодія з місцевим співтовариством і місцевою владою щодо розвитку території. 4. Готовність брати участь у запобіганні кризових ситуацій і ліквідації наслідків. 5. Відповідальність перед споживачами послуг (надання якісних послуг з відповідним рівнем безпеки). <p>Основними напрямками соціального партнерства туристичного бізнесу і влади можуть бути наступні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • участь у фінансуванні ініційованих владою масштабних інвестицій в туристичні об'єкти; • утримання об'єктів природоохоронного фонду; • підтримка діяльності та формування бази рекреаційних, освітніх і культурних установ; • допомога в організації культурно - дозвільної діяльності; • проведення просвітницьких проектів для населення; • підтримка інноваційних проектів, спрямованих на розвиток місцевої громади, в т.ч. на підвищення культурного рівня населення; • підтримка незахищених груп населення шляхом створення соціальних туристичних пакетів.
---	--	--

продовження таблиці

постійне надання рекомендацій туристичним підприємствам з боку державних органів влади, міжнародних організацій в сфері екологічної відповідальності та залучення представників цих підприємств, або представників асоціацій цих підприємств до розробки законодавства та нормативних документів в цій сфері;

формування системи не фінансової звітності в Україні і приєднання до цієї системи туристичних підприємств, включення в таку звітність показників корпоративної соціальної відповідальності та боротьби з корупцією;

залучення туристичних підприємств до участі в національній системі подолання корупції, сумлінної ділової практики, економічної доброчесності, дотримання принципів КСВ;

участь туристичних підприємств у заходах щодо захисту прав споживачів,

сумлінної конкуренції, попередження економічного шахрайства;

проведення спільних інформаційних, роз'яснювальних заходів представників влади та туристичних підприємств щодо доброчесної поведінки та роботи на користь місцевої громади;

дотримання в процесі діяльності умов та принципів Сталого розвитку, як на рівні світових завдань, так і сталого розвитку в Україні. Приєднання до ініціатив сталого розвитку, соціально відповідальне інвестування у відповідності до цих принципів;

підтримка інноваторів, готельних мереж, авіакомпаній, перевізників на місцях, екскурсійних компаній які впроваджують інновації у будь якому вигляді і намагання поширити ці інновації на всі туристичні програми та проекти.

Список використаних джерел

1. Притула М. Ю. Європейський досвід управління процесом раціонального природокористування. *Стратегія і тактика державного управління*. 2016. № 1-2. С. 38–45.

2. Погуда Н. В., Павловська К. Ю. Впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності у діяльність підприємств туризму. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7103> (дата звернення: 24.12.2019).

3. Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020> (дата звернення: 24.12.2019).

4. Бойко М. Г. Корпоративна соціальна відповідальність в туризмі: передумови формування та реалізації, *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3603> (дата звернення: 24.12.2019).

5. Грищенко О. Ф., Косторнова О. С. Дослідження перспектив використання зеленого

маркетингу в туризмі. *Ефективна економіка*. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5723> (дата звернення: 24.12.2019).

6. Розметова О. Г. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств сфери туризму. *Країнознавство*. 2011. № 1. С. 169–182.

7. Сазонець І. Л. Концептуальні основи державного регулювання розвитку рекреаційної діяльності санаторно-курортних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 5–8;

8. Сазонець І. Л. Оціночні параметри якості рекреаційної діяльності санаторно-курортних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 7. С. 15–18.

References

1. Prytula M. Yu. Yevropeyskyi dosvid upravlinnia protsesom ratsionalnoho pryrodokorystuvannia. *Stratehiia i taktyka derzhavnoho upravlinnia*. 2016. № 1-2. S. 38–45.

2. Pohuda N. V., Pavlovska K. Yu. Vprovadzhenia pryntsyviv korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti u diialnist pidpriumstv turyzmu. *Efektivna ekonomika*. 2019. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7103> (data zvernennia: 24.12.2019).

3. Kontseptsiiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi spriannia rozvytku sotsialno

vidpovidalnoho biznesu v Ukraini na period do 2030 roku»: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 sichnia 2020 r. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020> (data zvernennia: 24.12.2019).

4. Boiko M. H. Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist v turyzmi: peredumovy formuvannia ta realizatsii, *Efektivna ekonomika*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3603> (data zvernennia: 24.12.2019).

5. Hryshchenko O. F., Kostornova O. S. Doslidzhennia perspektyv vykorystannia zelenoho marketynhu v turyzmi. *Efektivna ekonomika*. 2017. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=572>

3 (data zvernennia: 24.12.2019).

6. Rozmetova O. H. Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist pidpriemstv sfery turyzmu. *Krainoznavstvo*. 2011. № 1. S. 169–182.

7. Sazonets I. L. Kontseptualni osnovy derzhavnoho rehuliuвання rozvytku rekreatsiinoi diialnosti sanatorno-kurortnykh pidpriemstv. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2017. № 6. S. 5–8;

8. Sazonets I. L. Otsinochni parametry yakosti rekreatsiinoi diialnosti sanatorno-kurortnykh pidpriemstv. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2017. № 7. S. 15–18.

УДК 330.14.014

<https://doi.org/10.31713/st3-4201917>

JEL D 24, E 22, O 33

Сазонець О. М.,

д.е.н., професор,

завідуюча кафедрою міжнародних економічних відносин

Національний університет водного господарства

та природокористування, м. Рівне

Никончук В. М.,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний

університету імені академіка С. Дем'янука»

МЕТОДИ ОЦІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА РІЗНИХ РІВНЯХ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Sazonets O. M.,

Doctor of Economics

Head of the Department of International Economic Relations,

National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

Nykonchuk V. M.,

Ph.D., Associate Professor of Management

Private Higher Education Establishment

«Academician Stepan Demianchuk

International University of Economics and Humanities»

METHODS OF ESTIMATING INTELLECTUAL CAPITAL AT DIFFERENT LEVELS OF ECONOMIC SYSTEM